

ности / Н.П. Гончарова // Стратегия экономического развития Украины: наук. зб. – Вип.7. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 113–121.

9. Кокурин Д.И. Инновационная экономика: управленческие и маркетинговые аспекты / Д.И. Кокурин, В.С. Волков, Е.И.Сафиуллина. – М.: Экономика, 2011. – 532 с.

10. Оберемчук В.Ф. Маркетинг инновационной деятельности / В.Ф. Оберемчук // Стратегия экономического развития Украины: наук. зб. – №1. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 191–197.

11. Авраменко С. Новые формы инвестиций в условиях переходной экономики / С. Авраменко // Экономист. – 1999. – №3. – С. 28–31.

12. Сухоруков А. Формування вітчизняних транснаціональних структур у контексті за-безпечення інноваційної безпеки України / А. Сухоруков // Стратегічна панорама. – 2005. – №4. – С. 104–112.

13. Економіка й організація інноваційної діяльності. За ред. Волкова О.І., Денисенка М.П. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 960 с.

14. Мунтян В. Економічна безпека держави. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 462 с.

УДК 338.45

О.О. Леонова

*здобувач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Удосконалення аналітичної оцінки тіньової економічної діяльності промислового підприємства на основі аналізу використання ресурсів

У статті досліджено проблеми розповсюдження неофіційної економічної діяльності, проведено аналітичну оцінку тіньової економіки промислового підприємства на основі аналізу використання ресурсів.

Ключові слова: *тіньова економіка, неофіційна економічна діяльність, легалізація.*

А.О. Леонова

*соискатель кафедры экономики и финансов
факультета права и массовых коммуникаций
Харьковского национального университета внутренних дел*

Усовершенствование аналитической оценки теневой экономической деятельности промышленного предприятия на основе анализа использования ресурсов

В статье исследованы проблемы распространения неофициальной экономической деятельности, проведена аналитическая оценка теневой экономики промышленного предприятия на основе анализа использования ресурсов.

Ключевые слова: *теневая экономика, неофициальная экономическая деятельность, легализация.*

*O. Leonova
External PhD Student
of Department of Economics and Finances
of the Faculty of Law and Mass Communications
of Kharkiv National University of Internal Affairs*

Improvement of Analytical Estimation of Shadow Economic Activities of Industrial Enterprise on the Basis of Analysis of the Used Resources

The problems of distribution of unofficial economic activity are investigated in the article, the analytical estimation of shadow economics of industrial enterprise was conducted on the basis of analysis of the used resources.

Keywords: *shadow economics, unofficial economic activity, legalization.*

Постановка проблеми

Як показує досвід багатьох країн, тіньова економічна діяльність існує в усьому світі. Проте у різних країнах вона проявляється в різних масштабах та формах, а отже чинить і різний вплив на всі соціально-економічні та політичні процеси, які відбуваються в тій чи іншій державі.

Первинною складовою суспільного господарства, яка може здійснювати тіньові економічні операції, є підприємство. Саме у межах підприємства діють та створюються умови розвитку тіньової економічної діяльності. Тому найбільша увага з боку аналітиків, на нашу думку, в дослідженні тіньової економіки повинна приділятися діяльності підприємств, особливо промислової галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням тіньової економічної діяльності підприємства на основі аналізу використання ресурсів займалась незначна кількість науковців, зокрема їх результати відображено в роботах Гутмана П. [1], Корягіної Т. [3], Турчинова О. [4], Фейга Е. [2], Харазішвілі Ю. [8], Шарікова О. [9] та інших. Між тим форми прояву тіньової економіки на промисловому підприємстві, наслідки дії та схеми їх реалізації постійно змінюються, пристосовуючись до нових умов діючого законодавства, а тому актуальним залишається питання виявлення, аналітичної оцінки стану та визначення заходів подолання даного явища.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Результати та наслідки неофіційної економічної діяльності, які визначають її рівень та динаміку, недостатньо розглядаються в контексті чинників, що можуть вплинути на легалізацію тіньової економіки. До цих чинників належать, з одного боку, традиції українського пострадянського чиновництва, з іншого – традиції українських бізнес-структур, які мають коротку історію, вимірювану 20-ма роками періоду формування ринкових відносин. Вирішення проблеми подолання негативних явищ тіньової економіки потребує нової якості економічних відносин, нових інститутів у суспільстві для пошуку механізмів зменшення її обсягу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження тіньової економічної діяльності промислових підприємств на основі аналізу використання ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Однією з перших праць, пов'язаних з вивченням проблем розповсюдження тіньової економіки в цілому, в науковій літературі відзначається стаття американського економіста П. Гутмана «Підпільна економіка» [1], надрукована у 1977 році, де здійснено аналіз тіньових процесів і зроблено висновок, що неврахованою економічною діяльністю більше нехтувати не можна. Серед західних фахівців, що займаються аналітичною оцінкою цього явища, найбільш прийнятним вважається поняття «тіньової економіки», визначене Е. Фейгом: протизаконна, свідомо приховувана економічна діяльність, що є легальною, не прихованою, але й такою, що не підлягає оподаткуванню і з різних причин не враховується офіційною статистикою [2].

В Україні та деяких інших країнах колишнього СРСР проблеми, пов'язані з тіньовою економікою, почали розроблятися на 15 років пізніше, ніж на Заході. До другої половини 80-х років минулого століття вченими-кримінологами колишнього СРСР усі ці проблеми на науковому рівні розглядалися крізь призму боротьби із загальнокримінальною та економічною злочинністю. Перші спроби безпосередньої розробки проблем, пов'язаних із тіньовою економікою, були здійснені у 1989 р. Т. Корягіною в роботі «Услуги теневые и легальные», у якій автор показала, що надання населенню побутових послуг є більшим, ніж це враховано офіційною статистикою [3]. Роком пізніше у роботах «Теневая экономика: что это такое?», а також «Теневая экономика в СССР» автор поверталась до розробки цих проблем.

Серед наукових видань з проблем тінізації економіки найбільш повно погляди на тіньові процеси в Україні відображені в роботах О. Турчинова, зокрема «Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження» [4]. За його визначенням, тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується, не контролюється і не оподатковується державою і (або) спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства.

Дослідження вченими та аналітиками тіньової економіки, її показників та масштабів підтверджують, що досі актуальним залишається розробка й удосконалення методів виявлення обсягів тіньової економічної діяльності. Так, з початку 60-х і до кінця 80-х років минулого століття тіньовий сектор економіки колишнього СРСР виріс у 30 разів і, навіть за заниженими оцінками, досягнув більш як 20% національного доходу [5]. За розрахунками Світового банку в 1994 р. частка тіньової економіки досягла в Україні 48,1% сукупного обсягу ВВП [6]. За думкою окремих дослідників, в середині 1990-х років уже близько 70% ВВП в Україні перебувало в «тіні» [7].

Зокрема, одним із найпоширеніших у промисловій галузі методів виявлення тіньової економічної діяльності є використання результатів перевірок контролюючих органів. За результатами таких перевірок визначається частка платників податків, що мають порушення зі сплати ПДВ, а також загальна сума недоплати за цим податком. Отриманий середній розмір недоплати з розрахунку на одне підприємство поширюється на всю сукупність на основі припущення про рівній частці об'єктів, що мають порушення, у вибірковій і генеральній сукупностях. Для перевірки точності отриманої оцінки розмірів тіньової економіки використовується балансовий метод, тобто зіставлення обсягів виробництва і споживання промислової продукції. Недолік такого методу полягає в тому, що він допомагає ідентифікувати лише частину прихованого виробництва, оскільки ведення «подвійного» бухгалтерського обліку дає можливість підприємствам і надалі ухилятися від оподаткування.

Розглянемо приклад проведення аналітичної оцінки тіньової економічної діяльності промислового підприємства на основі аналізу використання ресурсів.

При веденні господарської діяльності підприємство використовує різноманітні ресурси. Для виявлення й оцінки тіньової виробничої діяльності підприємства насамперед слід звернути увагу на використання ресурсів, кількість яких обліковується на основі технічних засобів контролю. Перш за все це електрична енергія, вода, природний газ.

Проведемо аналітичну оцінку тіньової економічної діяльності промислового підприємства на основі аналізу використання природного газу, за умови, що підприємство виробляє однорідну продукцію.

Облікована витрата z -го виду ресурсів за лічильником за певний період (наприклад, рік) становить Q_z , на допоміжні цілі, не пов'язані з виробництвом продукції, підприємство за той же період використовує ресурсу z -го виду у кількості $Q_{z\delta}$, а на одиницю продукції відповідно до технологічного процесу витрачається кількість ресурсу z -го виду q_z . В такому випадку фактичний випуск продукції M за встановлений період (рік) пропонуємо визначати за формулою (1):

$$M = \frac{Q_z - Q_{z\delta}}{q_z}. \quad (1)$$

У разі, коли підприємство виробляє кілька найменувань продукції, то фактичний випуск продукції v -го виду пропонуємо визначати через умовний комплект. Тоді, якщо на виготовлення одиниці умовного комплексу витрачається q_{kz} z -го ресурсу, то розрахунковий випуск продукції підприємством в умовних комплексах протягом встановленого періоду (року) при розрахунку по z -му ресурсу M_{kz} пропонуємо визначати за формулою:

$$M_{kz} = \frac{Q_z - Q_{z\delta}}{q_{kz}}.$$

При цьому

$$q_{kz} = \sum_{v=1}^r x_v \cdot q_{vz}, \quad (2)$$

де q_{vz} – витрата ресурсу z -го виду на одиницю v -ї продукції;

x_v – питома вага в умовному комплекті продукції v -го виду;

r – кількість найменувань продукції, що виробляється підприємством.

Розрахунковий обсяг виробництва підприємством продукції v -го виду за встановлений період (рік) при розрахунку по z -му виду ресурсів D_v, D_{v_0} визначимо за формулою (3):

$$M_{vz} = x_v \cdot M_{kz}. \quad (3)$$

Фактичний обсяг виробництва підприємством продукції v -го виду за встановлений період (рік) M_v пропонуємо визначати, виходячи з умов мінімального розрахункового обсягу виробництва підприємством продукції v -го виду за встановлений період (рік) при розрахунку по z -му виду ресурсів (4):

$$M_v = \min_{z=1,2,\dots,c} (M_{vz}). \quad (4)$$

З більшою точністю фактичний обсяг виробництва підприємством продукції v -го виду за встановлений період (рік) M_v може бути визначений на основі рішення системи рівнянь (у разі, коли $r=c$) або вирішуючи оптимізаційну задачу (якщо $r>c$). Взагалі співвідношення між витратами кожного з видів ресурсів на

виробництво всіх найменувань продукції і обліковими даними відповідних лічильників з усіх видів ресурсів можна представити у вигляді рівняння (5):

$$\sum_{v=1}^r M_v \cdot q_z = Q_z - Q_{z0}, \quad z=1, 2, \dots, c, \quad (5)$$

де c – кількість видів ресурсів, що застосовуються для виробництва продукції підприємства.

За нашими дослідженнями у практиці господарської діяльності, ресурсами, які споживаються підприємствами та обліковуються на основі технічних пристроїв (лічильників), є: електрична енергія, природний газ, вода. Тоді рівняння (5) може бути перетворено у систему рівнянь (6):

$$\begin{aligned} q_{e1} \cdot M_1 + q_{e2} \cdot M_2 + \dots + q_{er} \cdot M_r &= Q_e - Q_{e0}; \\ q_{z1} \cdot M_1 + q_{z2} \cdot M_2 + \dots + q_{zr} \cdot M_r &= Q_z - Q_{z0}; \\ q_{e1} \cdot M_1 + q_{e2} \cdot M_2 + \dots + q_{er} \cdot M_r &= Q_e - Q_{e0}. \end{aligned} \quad (6)$$

При цьому

$$M_1 \geq 0, M_2 \geq 0, \dots, M_r \geq 0. \quad (7)$$

За цільову функцію береться річний прибуток підприємства. Виходячи зі змісту задачі, цільову функцію необхідно максимізувати (8):

$$P = \sum_{v=1}^r p_v \cdot M_v = \sum_{v=1}^r (C_v - C_v) \cdot M_v \rightarrow \max. \quad (8)$$

Таким чином, запропонований метод дає змогу здійснювати аналіз тіньової економічної діяльності як самостійних підприємств, так і окремих компаній, що входять до складу холдингів. При цьому як додатковий критерій для діагностики тіньових процесів в умовах складної організаційної структури промислового холдингу можна запропонувати порівняння результатів аналізу економічної діяльності холдингу в цілому і його виробничих одиниць. У випадку відсутності балансу доцільне проведення додаткових перевірок окремих підприємств холдингу й аналізу внутрішніх корпоративних зв'язків.

Чинна економічна політика щодо промислових підприємств не містить у собі реально діючих механізмів мотивації відкритої, чесної господарської діяльності. Спроба Державної фіскальної служби України розробити систему, яка надавала б пільги сумлінним платникам податків, на практиці також виявилась невдалою. Натомість ми вважаємо, що аналіз документації підприємств відповідними органами за запропонованими нами методами надає можливість без безпосереднього втручання в технологічну діяльність підприємств виявляти «неблагонадійні» суб'єкти господарчої діяльності та може використовуватись як основа для ранжування підприємств за ступенем довіри (категоріями уваги) податкових органів, а також реалізувати ідею надання пільг (швидка обробка податкової декларації, заборона позачергових перевірок тощо) підприємствам, що потрапили у «зелений» коридор. Підприємства, аналіз яких показав можливість тіньової діяльності, повинні піддаватися безпосереднім перевіркам з метою доказу (або заперечення) тіньової діяльності та ухилення від податків.

Висновки

Дослідженням встановлено, що проведення аналітичної оцінки тіньової економічної діяльності промислового підприємства на основі аналізу використання ресурсів сприятиме скороченню часу виявлення тіньової економічної діяльності, економії цих же ресурсів, суттєвому підвищенню ефективності протидії тіньо-

вим процесам, зробіть роботу контролюючих органів більш об'єктивною та профілактичною.

Ці заходи, на наш погляд, створять умови, за яких робота підприємств, що знаходяться у «тіні», стане не вигідною, водночас скоротиться кількість безпосередніх перевірок у «благонадійних» підприємствах, підприємства спонукатимуться до прозорих відносин з іншими суб'єктами господарської діяльності та до сумлінного оформлення бухгалтерської, технологічної та статистичної документації.

Література

1. *Gutmann P.* The Subterranean Economy // P. Gutmann // *Financial Analysts Journal*, 1977. – Vol.33
2. *Feige E.* Overseas holding of U.S. currency and the underground economy. In: Pozo, S. (Ed), *Exploring the Underground Economy: Studies of legal and unreported activity*. W. E. Upjohn Institute for employment Research \ E. Feige. – Kalamazoo, 1996. – P. 5 – 62.
3. *Корягина Т. И.* Услуги теньвые и легальные // Т. И. Корягина // *ЭКО*, 1989. – № 2. – С.15.
4. *Турчинов О. В.* Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження // О. В. Турчинов. – К.: АртЕк, 1995. – 300 с.
5. *Бойко О.* Закони привабливості // О. Бойко. – *Контракти*, 2004. – № 44. – С.12-14.
6. *Косецов В. О., Білько І. Ф.* Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів: Монографія. – К.: НІСД, 1966. – 61 с.
7. *Іванова Н. Ю., Буслаєва О. В.* Розвиток тіньової економіки в Україні // Н. Ю. Іванова, О. В. Буслаєва. – *Наукові записки*. – Т.6. Економіка. – К., 1999. – 62 с.
8. *Харазішвілі Ю.* Тіньова економіка України у розрізі основних видів діяльності / Ю. Харазішвілі // *Статистика України*. – 2006 – №4. – С. 13-14.
9. *Шарікова О. В.* Економічні наслідки тінізації економічної системи / О. В. Шарікова // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2009. – №1. – С. 3-6.

УДК 658.5.012.1

І.Л. Петрова
доктор екон. наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
Університет економіки та права «КРОК»

О.І. Бєлова
старший викладач кафедри управління проектами
та бізнес-адміністрування,
Університет економіки та права «КРОК»

Мотивування стратегічної активності підприємств

У статті запропоновано підхід до мотивування стратегічної активності підприємств. Розглянуто різні типи підприємств, класифіковані за форматом, ступенем застосування стратегічного підходу та типом обраної стратегії. Розроблено методичні рекомендації щодо формування мотиваційного механізму для кожної групи підприємств.

Ключові слова: *мотивування стратегічної активності, мотиваційний механізм, стратегічна результативність, стратегічне управління підприємством*